

Соціокультурне підґрунтя виникнення соціальної роботи в Україні

Формування соціальної роботи як специфічної професійної діяльності, спрямованої на створення сприятливих умов для відновлення або покращення здатності людей до соціального функціонування, супроводжується інтересом вітчизняних дослідників до зарубіжного досвіду вирішення проблем соціальної допомоги. Водночас існує потреба історико-філософського аналізу теорії і практики підтримки нужденних, властивих українській світоглядній традиції та орієнтованих як на загальнолюдські, так і на національно-специфічні цінності.

Виникнення соціальної роботи в Україні безпосередньо пов'язане із теогонічними, космогонічними, антропогенними уявленнями наших предків. Методологічно складно вирізнити чітку межу між усною міфологічною («язичницькою») інтерпретацією ідей людинолюбства, милосердя, доброчинності та зародками філософської рефлексії щодо такої доброчинності, котра мала певні фіксовані форми соціальної допомоги. Однак якраз дослідження перших, міфопоетичних спроб осмислення підстав співіснування людей у світі дозволяє виділити ряд особливостей тлумачення підтримки нужденних у світоглядно-філософській думці України наступних століть.

Джерелом глибинного світоглядно-філософського потенціалу, властивого українському народові є казки і міфи, які відображають світоглядно-пізнавальну тенденцію та ментальні архетипи, керуючись якими давні люди осягали світ і себе в ньому. Внаслідок складного процесу культуротворення в Україні, казково-міфологічна традиція українського народу є поліфонічною, характерна переплетенням різних тенденцій (в ній

поєднались елементи світогляду племен трипільської культури, скіфів, готів та ін.). Напластування та переплетення різних тенденцій світорозуміння робить *відкритість* характерною прикметою українського світогляду.

Погоджуючись з тим, що менталітет є тим інтегрально-синкретичним формоутворенням, у якому життєві сенси (цінності) становлять моделюючу домінуючу світовідчуття, світосприйняття та світорозуміння [2, 167], зазначимо, що риси менталітету які характеризують наших співвітчизників у минулому та, значною мірою, й дотепер відображені ще в казково-легендарній традиції. До найважливіших з них належать: дуже розвинене почуття особистості, яке протестує проти фаталізму, прагнення до громадської справедливості, яке спричиняється до ненастанних пошуків правди на землі, особиста ініціатива у порушенні й розв'язанні питань як моральних, так і громадських, братерська любов до людей [1, 60].

Соціокультурна зумовленість рис народного характеру (людинолюбство, відкритість душі) пов'язана з народним світоглядом, з середовищем існування та усталеним укладом життя наших предків. Стародавні слов'яни (відомі з історичних джерел від VI ст. н. е.) жили гуртом, родовими громадами або спільнотами. Належність особи до конкретної громади забезпечувала можливість передачі наступним поколінням знань і вмінь пращурів, сприяла їх єднанню, нагромадженню культурних надбань народу. Кожна спільнота (громада) проживала в своєму поселенні як у особливому світі-домі, де існували особливі взаємини між людьми, діяли моральні регулятиви їх поведінки, здійснювалась взаємопідтримка членів громади.

Співбуття людей у впорядкованому світі общинного існування породжувало специфічне сприйняття світу: він розумівся нашими предками антропоцентрично та антропоморфно, як світ-община або як родинний світ. Центром світу-громади поставала людина, а першою і головною спонукою співбуття людей у спільноті завжди визнавалась любов. Вона у бутті української громади розумілась багатопланово (як кохання, дружба, товаришування), проте найважливішою її функцією вважалось гуртування та

об'єднання людей у єдине ціле для спільного долавання проблем, гармонізації людського буття.

В контексті міфологічного світобачення антропоморфізації підлягали не лише стихії та сили природи, а й соціальне, наслідком чого стали властиві свідомості українського народу архетипи (праобрази) Долі, Злиднів, Бідності тощо. Так, Доля розглядалась в народному епосі як позитивне начало, яке дбає про людину, допомагає їй в усьому. Наші предки уявляли долю в образі душі предків, янгола чи двійника людини, вважаючи, що вона не має божественного походження, а є втіленим співіснуванням людини. Долю є тим «наділом життя», що визначає систему життєвих відношень особи. Той, хто оволодіє долею, стає здоровим і заможним, йому в усьому таланить (через те долю на Україні подекуди називали Таланом).

Крім Долі, котра гармонізує людське буття, в українських переказах згадуються Злидні (російський аналог – Нужда), які діють самостійно, незалежно від людини. Злидні постають у вигляді невидимих діда чи баби-жебраків або злих духів, які де б не оселились – всюди приносять бідність. Нечисті злі духи, на думку наших предків, здатні викликати «послаблення вогню життя», здоров'я людини, спричиняти різні недуги.

Велика роль у межах казково-міфологічного світогляду відводилась архетипу Біди, який уособлював певну граничну «проблемну» ситуацію людського буття. Біда уявлялася вторгненням лиховісних сил у впорядковане життя спільноти, звичний плин людського життя і поставала в образі Змія, чи нерозумного, безпорадного правителя країни. Подолати Біду, вважалось, можна завдяки активній дії, розумному втручанням, дієвій Любові, яка здатна протидіяти лиху. Причому людина поставала в українській казково-легендарній традиції як активна істота, котра не покладається на присуд, «судьбу», а здатна своїми пізнавальними здібностями, моральними якостями змінювати своє життя та життя інших людей на краще. Отож, діяльність людини, на думку наших предків, зумовлюється переважно ситуацією Біди та її власним сумлінням.

Звичайно, всі ці архетипи вироблені в контексті міфології українського народу властиві й іншим народам світу. Проте, будучи закоріненими в особливе національне світоглядне підґрунтя, вони набули неповторної соціокультурної специфіки, зумовили архітектоніку філософської думки України, в лоні якої формуються соціокультурні начала теоретичного осмислення соціальної підтримки нужденних.

Література

1. Булашов Г. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях. / Булашов Г. – К.: Довіра, 1992 . – 414 с.
2. Донченко О., Романенко Ю. Архетип соціального життя і політика (Глибинні регулятиви психополітичного повсякдення): Монографія / Донченко О., Романенко Ю. – К.: Либідь, 2001. – 334 с.